

BALAJTHY ÁGNES

Másokról, de nem másodlagosan

SZILASI LÁSZLÓ: AMÍG MÁSOKKAL VOLTUNK



Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2016
287 oldal, 3490 Ft

Szilasi László legújabb műve, az *Amíg másokkal voltunk* az alapötletét tekintve furcsa alkotás. Tulajdonképpen egy három részből álló kisregényről van szó, mely a magyar irodalomtörténet három emblemikus alakját mutatja be, életük egy-egy meghatározó szakaszára fókuszálva: a Szegeden tanító Babitsot, a Tardonán bujdosó Jókait és a Pusztakovácsiban remetéskedő Bessenyei Györgyöt. Mint ilyen, műfaji előzményei valahol az irodalmi portré, illetve a „nagy íróknak” emléket állító, meglehetősen iskolás és normatív irodalomszemléletet feltételező biográfiai regény környékén jelölhető ki. A *Kitömött barbáron* kívül nem sok hasonló szöveg született mostanában a kortárs magyar prózában – az *Amíg másokkal voltunk* egyszerre ápol szerényebb ambíciókat és vállal a maga módján kockázatosabb feladatot, mint Péterfy Gergely regénye.

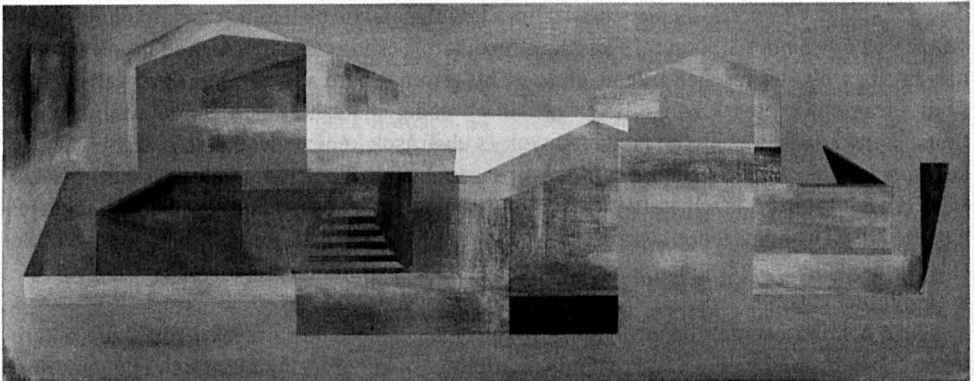
Az első kérdés, amely azonnal felvetődhet abban, aki csak a fülszöveg olvasásáig eljutott, hogy miképp állítható egymás mellé ez a három szerző, akiket – kanonikus pozíciójukon túl – látszólag nem sok minden köt össze. Nos, a kötet egy olyan összefüggérendszerteremt, melyben az egymásra következő évszázadok magyar íróinak közös tapasztalataként a kitaszítottság, a szellemi elszigeteltség, a peremre kerülés rajzolódik ki. A Tisza Szálló kávéházának tanári asztalánál üldögélő, Rómáról és Tasmaniáról álmodozó fiatal Babits ugyanannyira magányosnak érzi magát, mint a döngölt padlójú bihari házban megbúvó, bécsi éveit felett merengő idős Bessenyei: a Jókai-fejezetben pedig a számkivetettségnek egy jóval konkrétabb és húsba vágóbb formája is megjelenik. A kínzó provincializmus, az európai kultúra fő áramlataitól való elválasztottság, a társtalan magyar nyelvbe való bezártság olyan toposzai az alkotói szereplehetőségeket érintő hazai diskurzusnak, melyek mintha sosem vesztenék el időszerűségüket,

viszont már-már túlságosan kézenfekvőek – így kérdés, hogy a könyv a panaszretorika működtetésén túl tud-e valamit kezdeni velük.

Szilasi prózájában nem az irodalomtörténeti alakok közvetlen vallomástételének fikciója képződik meg, hanem a belső fokalizációval élő egyes szám harmadik személyű elbeszélés mód építi fel a három főszereplő nézőpontját. A rövid, bekezdésnyi egységekből összeálló, gyakori idősíkváltásokkal operáló szöveg folyamatos történetmondás helyett inkább csak epizódokat villant fel az írói életutakból. Ami a biográfiai információkat illeti, jól érzékelhető, hogy az *Amíg másokkal voltunk* egy kiváló tárgy- és (Szeged esetében) terepismerettel rendelkező irodalomtörténész munkája, akinek viszont nem célja az, hogy gyökeresen átértelmezze a jól ismert sorsnarratívákat, egy olyan alternatív látószöveget felkínálva, mint amilyen Török Sophie Péterfynél vagy Jónás Olgáé Lovas Ildikó *Spanyol menyasszonyában*. Az *Amíg másokkal voltunk* inkább ezeknek a történeteknek az üres foltjaira mutat rá, olvasóját a hiány különféle változataival szembesítve: arra például, hogy Bessenyeinek még nem állt a rendelkezésére egy olyan magyar nyelv, mely a modern, önreflexív vallomásosság közegeként szolgálhatott volna. Egy másik üres helyet jelölt ki a direkt önéletrajziségtől közmondásosan irtózó Babits hallgatása, aki a valamilyen mértékben autobiográfiaiának tekinthető írásokat egybegyűjtő *Keresztülkasul az életemen* című kötetben egy szóval sem emlékszik meg a szegedi évekről. A *Temetési dicséret (Mitológia)* címet viselő középső fejezet pedig *Az ércleány* című Jókai-elbeszélés valós és meseszerű különbségét elbizonytalanító felütésével („Írjunk mitológiát.”) létesít párbeszédet, és jó részét egy, a bujdosó Móric által elképzelt erdélyi utazás soha meg nem írt „mítosza” teszi ki. A könyv tehát – szerencsére – nem a szerelmi titkok feltárásával, a magánélet intimitásának előtérbe helyezésével igyekszik új vonásokat felvinni a már sokszor megörökített arcképekre, hanem kifejezetten az írás, az alkotói identitás keresés problémájára összpontosít: azt az egyáltalán nem egyenes vonalúként megrajzolt folyamatot követhetjük benne nyomon, ahogy valaki eljut az *Eppur si muove* első sorainak papírra vetéséhez vagy az *Isteni színjáték* lefordításához. Részben ennek a sajátos, E/3-ba transzponált műhelynapló-jellegnek köszönhető, hogy mindhárom fejezetet átszövik az adott szerzőtől származó idézetek. Szilasi átíró-újrairó-kompilációs stratégiái talán a *Forradalmi és csataképekből* és az *Egy bujdosó naplójából* táplálkozó Jókai-fejezetnél figyelhető meg a legtúzetesebben: az például, ahogy feltördeli az egyébként majdhogynem szó szerint megőrzött Jókai-féle körmondatokat, ezáltal még inkább felerősítve a szaggatottságot, töredezettséget, mely már az eredeti írásokban is fontos jelentésképző funkcióval szolgált. A *Temetési dicséret*ben ezáltal a Jókai-pretextusok lefojtott melankóliája tör felszínre – az *Egy bujdosó...-ban* még komikus fordulatok, csodaszerű megmenekülések enyhítenek az elbeszélte veszteségek súlyán, de az itt-ott tetten érhető anekdotikus derű helyét Szilasinál a tragikus-groteszk hangoltság veszi át. Mi pedig eljátszhatunk a gondolattal: egy más típusú konvenciók, történelmi hagyományok és elvárások képezte irodalmi közegben az egykori forradalmár ezen a posztromantikus prózanyelven is megírhatta volna visszaemlékezéseit. Ez a fejezet azért is felfrissítő olvasmány, mert nem a szabadságharcosok hősiességét felnagyító klisék ironikus lebontását célozza meg – ehelyett (kevésbé kiszámítható módon) sikerül a 49-es események traumatikus, számos túlélő számára valóban feldolgozhatatlan voltából megsejtennie valamit.

Túl a bemutatott identitásproblémák rokonságán, a motivikus összeszövöttségén, a kereset szerkesztésmód gyakori használatán, a kötetegész koherenciáját – annak ellenére, hogy

mindhárom részben visszatükröz valamit az adott szerző saját stílusából – az elbeszélői nyelvhasználat egységessége biztosítja. Szilasi archaizmusokat és 21. századi kifejezéseket gyűr össze egy különös keverccsé, melynek idegenszerűsége olykor kifejezetten izgalmas, máskor viszont már inkább zavaróvá válik, és van, hogy a hiányos szerkezetű mondatok – „Azon az éjszakán nagyon meghűlt, majdnem tüdőgyulladás.” (70) – egyenesen pongyolán hatnak. Ehhez talán az is hozzájárul, hogy a fentebbi példa igencsak elüt a Babitscsal asszociált stílusesszménytől – mindenesetre itt, *A rekonstrukciós város* című fejezetben lelhető fel a legtöbb olyan pont, ahol a Szilasi-mű legfontosabb szervezőelvének bizonyuló fragmentált szövegformálás vázlatosságba fullad. Ugyanakkor a könyv első részének zárlatában bukkanhatunk azokra a finom pátosszal átítatott, a babitsi ars poétikával, de egyúttal Jókai és Bessenyei sorsának Szilasi-féle olvasatával összecsengő sorokra is, melyek az irodalmi teljesítményt centrum és periféria viszonyától függetlenül tételezik: „Az irodalomnak nincs rögzített helye. De maga a hely létezik. Ott van a Hamlet. Oda, arra a biztos és láthatatlan helyre kellene, tartósan, neki magának is átlépnie.” (90) Habár műfaji kódjai a másodlagosság jellegével ruházhatnák fel a könyvet, és a szerző nyelvi megoldásai nem mindig egyformán meggyőzőek, az az érzékenység, ami például az elcsendesedő Bessenyei portréjában megmutatkozik, és az, amit jobb híján csak a nagy elődökkel szembeni *alázatnak* tudok nevezni, az *Amíg másokkal voltunkat* számomra Szilasi László eddigi legemlékezetesebb szépirodalmi alkotásává teszi.



Fürdőházak rózsaszín térben 2013. Miszla 35×90 cm, vegyes